

NÓGRÁDI TÁJAK — NÓGRÁDI EMBEREK

A CSITÁRI HEGYEK ALATT

KÉT TALÁLKOZÁSOM A PALÓCOKKAL

Az első találkozás 1939-ben történt. A tanítóképző elvégzése után évekig állásnélküli voltam. Első állomáshelyem Csitár, egy Nógrád megyei kis palóc falu volt. Városi gyerek voltam, hamis regényekből ismertem a paraszt életét. Ebben a kis faluban ismertem meg a valóságot, a paraszti sorsot, a földhözragadt nyomorúságot és a palócjellemet.

Amilyen kicsi volt a falu, olyan nagy benne a sár. Szerencsére nem volt sem papja, sem jegyzője, — de a közjegyzőség és a filia hatalmas ólomként nehezedett az emberekre. A legnagyobb bizalmatlansággal fogadtak, amely nem az ismeretlen, az idegen embernek szólt. Minden «nadrágos» embert így fogadtak, akár idegen volt, akár nem. Félték és gyűlölték őket. Meghunnyáskodtak, megalázkodtak előttük ravaszszágból, — de nem becsülték. A legalázatosabb, vagy legbarátságosabb arcot vágva is szüntelen azon törték fejüket, hogyan játszhatnák ki, vezethetnék félre őket.

Józan ész és nagyfokú ravaszság lakott bennük. Lakodalmakban, disznótorokban sokszor tapasztaltam éles eszüket, humorukat, tréfálkozó természetüket.

Lassan-lassan megszerettek, beavattak titkaikba, bátran elmondták problémáikat, szapulták előttem a jegyzőt, a papot. Zárkózottságuk feloldódott, s így sikerült még mélyebben megismernem gondolkodásukat, jellemüket.

Többségük szegényparaszt és napszámos volt. Nagyon jól ismerték, tapasztalatlól ismerték: «Szegény embert még az ág is húzza». Ezeket az «ágakat» igyekeztek kikerülni, de az, ha még annyira vigyáztak is, csak beleakad az emberbe. Egyformán nyúzta őket a jegyző, a pap, az ügyvéd, a bank. Hiába voltak szorgalmasak, — mert nagyon szorgalmasak voltak, — hiába dolgoztak látástól-vakulásig, a kétpengős malac, meg a bolettás búza árát mások vitték el. Nem ehettek a maguk hizlalta libából, maguk köpülte vajból. Ha a Biblia valamiben igazat mond, hát ebben igen: valóban arcuk veritékével ették a kenyeret. Csak azt nem értették sokáig, hogy akik a Bibiliát prédikálják, miért nem követik ezeket a tanításokat? Mert a hízott libát, a vaját, a csirkét, a tojást, a jegyző, a pap, az ügyvéd ették meg. A parasznak meg az avas szalonna marad, amit az uradalom adott aratás idején. Az üzletben hitelbe vagy terményért vásároltak, ahol újból becsapták őket. A kockacukrot tízdekánként, a frankkávét negyedrudanként vették. A csaknem ezer lakosú községben az év bármely szakában művészet lett volna összeszedni száz pengő készpénzt.

A külső szemlélő azt hihette volna: igen vallásos nép él itt. Hiszen mise idején teli volt a templom. Körmenetekre kivonult az egész falu. De csalóka hit az olyan, amely nem meggyőződésen, hanem a félelmen és megszőkásón alapul. Félni sem annyira az istentől félték, hisz nem nagyon hitték, hogy az mindent lát és mindent tud. S cselekedtek is eleget, amit tiltanak a parancsolatok. Inkább a legfőbb úr helyi képviselőjétől tartottak, aki számontartotta cselekedeteiket, bár gondolataikat ez sem zabolázhatta. Ha a jegyző az égi úrral fenyegetedzött is, nem őt hívta segítségül, ha baj volt, hanem a csendőröket. Ha valaki adós maradt a brérel, nem az égi végrehajtóra bízta a behajtását. S a pap az égi úrra hivatkozva, a templomban az egész falu apraja-nagyja előtt szőgvenítette meg a «tévelygőket». S ezek az egyszerű emberek félték, meg ne szólják

őket a falubeliek. Figyelte az államhatalom is, hogy mennyire istenfélő a nép. Aki templomba nem járt, arra könnyen rámondták, hogy kommunista. Pedig sokszor szegény azt sem tudta, hogy az mi fán terem. Még félt is tőle, hi z azt papolták a fülébe örökké, hogy minden rossz a kommunistáktól származik. Lam jól tudták ezek az urak, hogy az ismeretlennel könnyen meg lehet félemlíteni az embereket.

A megszokás is nagyúr. Megszokták, hogy hétköznap inukszakadtáig dolgozzanak, vasárnap délelőtt, gyakran még délután is a templomban üljenek, aztán a férfiak a kocsmába mennek inni. Mindkettő az agyat tompítja, tehát egyremegy. De hová is mehetek volna máshová? Villanynak, rádióknak, mozinak, csak hírért hallották. Kultúrház az egész környéken nem volt. Ha már felvették az ünneplő ruhát, mely két emberöltőt is kiszolgált — valahova menni is kellett benne

A palócok becsületes emberek voltak, egymástól sohasem loptak. Nem valósi tilalom hatására, hanem azért, mert az egyik szegény a másiktól ugyan mit lophat és vajjon miért lopjon? Hogy a komája még szegényebb legyen? A Tíz parancsolat «Ne lopj» tilalma nem tesz különbséget szegény és gazdag között — de ők tettek. Mondhatom: gyakran megdézsmálták a gróf és a földesúr földjét. És ezt nem is tartották lopásnak. S tették ezt olyan ügyesen, hogy a csendőrök akárhányszor hiába nyomoztak a tettesek után.

Szerették a földet, melyből nekik igen kevés jutott. Robotoltak, koplaltak, hogy földet vehessenek. A gyermekek nem járhattak végig az elemi iskolát sem, mert minden dolgos kézre szükség volt. S ha sikerült, a több földön még többet robotoltak, még többet koplaltak. Mert a több föld, több munka, több adó, több teher. És mi marad a végén? Egy ölnyi a temetőben, ahova sokan fiatalon jutottak el az ilyen keserves élet után.

Aztán, ahogy gyarapodott a föld, csökkent a gyermekáldás. Mert a sok gyermek: sok száj, sokfelé is kell hasítani a földet, ha meghalnak az öregek. Amit egyébként alig vártak az örökösök. Még a házőrző kutyának is nagyobb volt a becsülete, mint az eltartott szülőnek.

«A házasságok az égben kötötnek?» De az sem mindegy, hogy kinek mennyi a földje. S a szülők, nem várva az égi köttetésre, ennek alapján határoztak a vőlegény és menyasszony sorsáról. a vigasz: «Majd megszokod, megszereted». A szerelem csak illúzió; s bár volt szerelem is, legritkábban a házasságon belül. A női egyenjóság legfeljebb az esküvőig tartott.

Szórakozás, kultúra?... Sokat nem tudott adni a két pedagógus. Amit adott, jószívvel, szeretettel adta. Évenként kétszer istenigazában kiszórakozta magát a fiatalság: búcsúkor és farsangkor. S mikor már megcsömörlött az alkoholtól, bicskázással vetett véget a daRIDónak. Hogy miért bicskázott, mikor egyetlen haragosa sem volt? (Érdekes, ma miért nincs bicskázás a faluban?)

Nem folytatom, pedig folytathatnám. Miért sorolnám mindazt a rosszat a mi palócainkról, amiért tulajdonképpen nem ők voltak a felelősek. Ennek az igazságnak bebizonyosodott, mikor újra találkoztam a csitári palóccokkal 1961-ben.

Amikor 1942-ben elkerültem tőlük, szinte búcsú nélkül, nagyon csodálkozott a falu népe. De mit volt mit tenni, a pap és főjegyző megállapította, hogy én is kommunistává váltam a palócaim közt. Pedig akkor még én sem tudtam mi az. S lehet, ha akkor már kommunista lettem volna, talán maradok.

S most, alig ismertem rá az én falumra. Nem arról a változásról akarok beszélni, mely az első pillanatban mindenkinek szemébe ötlük: szalmatetős házat mutatóban sem látni — pedig nem ártott volna emlékül meghagyni, mert az emberek gyorsan felejtenek. Téglaházak, palatetős kis villák sora emelkedik. nől ki a földből napról-napra. Villany, rádió, mozi: bevonultak a megszokott dolgok közé. Az én mezítlábas, ringyes-rongyos tanítványaim helyett jól öltözött, divatos szandálban topogó gyermekek vesznek körül az iskola udvarán. Nem a nevüket kérdezem, hanem az apjuk, anyjuk nevét, mert azok voltak az én tanítványaim.

Az utcán a tanácsházba menet a párttitkárral és a tsz-elnökkel találkozom

össze. Szinte ösztönösen, megöleljük és megcsókoljuk egymást, mint a testvérek, kik régen nem találkoztak. Az egyik tanítványom volt, a másik már akkor is felnőtt. De sokszor diskuráltunk arról, mi — miért nem jó ezen a világon. Régi ismerősökkel, de új emberekkel találkoztam. Minden megváltozott. Én is.

Az én csitári palócaim bátor, határozott fellépésében nyoma sincs már a bizalmatlanságnak, a gyűlöletnek «uraival», a munkás és paraszt vezetékkel szemben. Javasolnak, bírálják és becsületesen dolgoznak. A falu határában tábla hirdeti: Termelőszövetkezeti község. Közösen, a sajátjukon, maguknak dolgoznak: becsülettel. A párttitkár, a tanácselnök, a tsz-elnök közülük való. Maguk választották, nincs okuk félni tőlük. Ma már a paptól sem félnek, mert az az istenen és poklon kívül semmi mással nem fenyegeti a parasztot. Még vannak ugyan, akik félnék a túlvilági szenvedésektől, még vannak, akiket a megszokás rabsága fogva tart, de a tudás, a felvilágosodás megállíthatatlanul terjed itt is.

Öröm látni, milyen lelkesedéssel terveznek, dolgoznak, építenek. Milyen büszkén vezettek el az új tsz istállóhoz, mely éppen akkor épült. Nem az épületeket néztem, hanem az emberek arcát, mely sugárzott, szemüket, mely csillogott az örömtől, a büszkeségtől.

Az első találkozás hosszabb ideig tartott. Akkor a bizonytalanság vitt el közülük. Nehéz szívvel jöttem el, szerettem őket. A második találkozás csak pár óra hosszat tartott, most a kötelesség nem engedte, hogy ott maradjak, pedig szívesen maradtam volna közöttük. Akkor kínlásukat nem tudtam nézni, megváltoztatni sorsukat pedig nem volt erőm. Most velük együtt örülni az új életnek, közös erővel építeni a szocializmust, formálni tudatukat, a legszebb feladatot.

Nemcsak szeretem ezt a népet, bízom is benne. Bízom benne, mert látom az eredményeket, bízom benne, mert nem áll meg a félúton. Nagyobbak terveik, mint az erejük, de nagy lelkesedésük csodálatossá fokozza erejüket és ez segít lehárítani minden akadályt. Ez a nép ma már nem a régi. S nem is óhajtja a régit, és holnap már a mával is elégedetlen: megállás nélkül halad az útján a szocializmus felé, és nincs erő, mely megállíthatná őket. Ezt az utat a párt mutatja. Egyenes ez az út, s az én palócaim bátran, lelkesedéssel törnek rajta előre.

NÉMETH LÁSZLÓ

A NÓGRÁDMEGYERI SZEGKOVÁCS KTSZ

Nem először találkoztam a KTSZ-ben dolgozó emberekkel. Az elmúlt évben vizsgálónok voltam a községben. Esti iskolásokat vizsgáztattunk. A pedagógusok egy kicsit izgultak, hogy fáradozásaiknak milyen lesz a gyümölcse. Ugy tudom, — bár nagy részt az idősebb korosztályhoz tartoznak — először történt, hogy cigány felnőtteket tanítottak. Az V. és VI. osztály vizsgázott együtt, a hallgatók 80 százaléka cigány volt. Fekete, meg sötét-kék ruhában, piros, vagy kék nyakkendővel, fehér ingben jöttek számot adni tudásukról.

Sokat hallottam már, hogy a szegkovácslós embertelenül nehéz munka, és az évek múltán érzéktelenné teszi az embert a szelemi élvezetek iránt. Az írás, az olvasás, a vers, a ritmus sohasem talál talajt ott, a hol állandó kalapálás diktálja az ütemet és a kovácsszén melege izzítja az agyat is, Nos, a feleletek tényleg gyengék voltak. A számolás még csak ment valahogy, de nagyon nehezen bírkóztak megpéldául a gombákkal, a moszatokkal, azokkal a növényfélésekkel, amelyeket az erdő ad és amelyek évenként jelentős hasznót jelentenek éppen nekik. Talán másképp kellene adagolni a tudományt. Több gyakorlat, kevesebb, bonyolult, nehezen megjegyezhető elnevezés kellene a felnőtt oktatásban. De a szorgalom az akarás nagy, s mégnagvobb az udvariasság, a tisztelet a pedagógusok iránt. Ezt tanítani kellene azokkal a fiatalokkal, akiknek szocialista rendszerünk szinte tálcán adja mindazt, amelyet ezektől a kétkézi munkásoktól a régi megtagadt.

A faluban egyébként nem nehéz eligazodni. Két domb közé szorult be még régen, valamikor a honfoglalás utáni években. Többször elpusztították, többször újjáépült. Földesura sok volt. A Nógrád megyei monográfia fél oldalon keresztül sorolja fel megjegyezhetetlen családfeikat.

Az új földesúr most a tsz. A tsz. irodától egy lépés a KTSZ. Egyelőre szerényen meghúzódik a fehér házak között, de már nem sokáig. Üzemesítik, olyan lesz, mint egy igazi gyár. A kovácsolt vasból készült, több mint két méteres cégtábla az egyik épület falához döntve várta, hogy néhány nap múlva hirdesse a munkásosztály hatalmának új diadalát. A bejáratnál levő épületeket bontják.

Helyére portát emelnek, rendes portással. Aki majd ellenőrizi, hogy ki mennyit kését a munkahelyéről. Igaz, hogy erre nem nagyon lesz szükség, hiszen az idén is csak 10 igazolatlan mulasztó volt. De miféle üzem az, amelynek még portása sincs. A KTSZ tagjai ragaszkodnak a portához, portással együtt.

Az elnökkel szeretnék beszélni. Pesten van. Helyette Kluska Lajos, a KTSZ főkönyvelője fogad. Az irodában nyoma sincs annak, ami sok hivatalunkra és irodánkra jellemző. Senki sem evett, pedig éppen uzsonnaidő volt, feketét sem főztek. Íratok fölé görnyedve ültek mind-egyik helyiségben, többen írtak, rakták egyiket a másikra, iktattak. Rányomta erre az irodára a bélyegét az az ütemes munka, amelyet odakint a forró vas diktált.

A KTSZ 1951-ben alakult. Kluska Lajos 1953-tól a főkönyvelője. Alakulásakor 33 tagja volt. Csak a falu egyik részén lakó cigányok foglalkoztak szegkovácslóssal, a másik részén lakók muzsikusok. A szegkovácsoknál apáról fiúra szállt a mesterség. Azelőtt otthon dolgoztak, ócskavasból készítették a szin-szöget. Piacuk volt: a környék bánya-vidéke, telhetetlen fogyasztó. Ezeket a szegkovácsokat, már szövetségbe tömörült dolgozókat ma is a bányavidék tartja el. Tatabánya, Pomáz, Pilisvörösvár a székhelyük.

1958-ig csak szin-szöget készítettek, azóta létesült drótfonó, lakatos és bádógos részleg. Ha az üzem korszerűsítése befejeződik, akkor körülbelül évi 9 millió forint értékű lesz a termelésük. A dolgozók jövedelme 1220 forinttól 2250 forintig terjed. Legjobban a szin-szegesek keresnek. A termelésben 71-en dolgoznak, ezek közül 7 nem cigány. Vezető, irodai dolgozó 12 van, ipari tanuló 4.

A dolgozók fele analfabéta. Dolgozók Iskolájába kevesen járnak. Roppant nehezen tanulnak írni, mert remeg a kezük munka után. Ebbe nem szabad belenyugodnunk még akkor sem, ha a szervezett analfabéta tanfolyamot egyelőre csak ideig-óráig látogatják. Meg van a módja, lehetősége, hogy emberibb körülményeket teremtsünk a számukra. Olyanokat, amelyeket munkásságunk más rétegei, a parasztságunk már elért.

A cigánykérdés nagy problémája az